

O ACCEPȚIE PROPRIE A POSTMODERNISMULUI ÎN PORTRATELE SCULPTURALE

MARIAN Ana

Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *Portretul este o preocupare permanentă a sculptorului Valentin Vârtosu. Pentru el portretul este un prilej de a cunoaște lumea interioară a protagoniștilor. Valentin Vârtosu a studiat inițial la Colegiul de construcții din Chișinău, avându-l ca profesor de desen pe Ivan Cavarnali, cu care a venit în atelierul lui Lazăr Dubinovschi. Sculptorul Lazăr Dubinovschi care i-a devenit profesor, activase în perioada realismului socialist și școala pe care i-a dat-o lui Valentin Vârtosu a fost una ancorată la redarea realistă, deși Lazăr Dubinovschi a fost deschis pentru interpretări cu puternice accente de impresionism și de modernism timpuriu. Cu toate acestea Valentin Vârtosu rămâne a fi și un autodidact, și un experimentator în domeniul portretului sculptural. Astfel, sculptorul alege o cale, numai a sa, apropiindu-se de o asemenea tratare a portretului, care, deși are la bază redarea realistă, este deschis pentru interpretări care se înscriu în postmodernism.*

Key words: *sculptură, relief, ronde-bosse, portret, realism socialist, postmodernism.*

1. INTRODUCTION

Creator a peste 130 de portrete, Valentin Vârtosu cultivă intens acest gen al artelor. Pentru el portretul e o lume aparte, în procesul de lucru el simte o fuziune cu cel pe care îl portretează, e un miracol când lucrează ochii personajului, când apare privirea, zâmbetul, stările interiorizate. Sculptorul mărturisește că pentru el există o anumită diferență între portretul în relief și cel în volum, ultimul reconstituind realitatea mai fidel, iar stările de spirit fiind sugerate volumetric.

2. INFORMATION

Valentin Vârtosu studiază inițial în atelierul cunoscutului sculptor din Moldova Lazăr Dubinovschi, de la care deprinde tendința de a trata formele în toată integritatea și sonoritatea lor. De altfel, profesorul său activase în perioada realismului socialist și școala pe care i-a putut-o oferi tânărului Valentin Vârtosu a fost una ancorată în redarea realistă [1], deși Lazăr Dubinovschi a fost deschis pentru interpretări cu puternice accente de impresionism și de modernism timpuriu. Cu toate că Valentin Vârtosu face mai multe încercări de a intra la studii în diverse instituții din țară și de peste hotarele ei, rămâne a fi un autodidact și un explorator independent și dârz în domeniul sculpturii.

Primul „portret” lucrat de Valentin Vârtosu a fost un sfinx, creat sub îndrumarea maestrului Lazăr Dubinovschi, care i-a lămurit cum să facă o carcasă și o copie. Această sarcină a îndeplinit-o cu brio: sfinxul era o copie în plastica formelor mici a sfinxului egiptean, lucrată în gips, după cum presupune autorul, pentru studii în atelier. Valentin Vârtosu a studiat inițial la Colegiul de construcții din Chișinău,

avându-l ca profesor de desen pe Ivan Cavarnali, cu care, la un moment dat, a venit în atelierul lui Lazăr Dubinovschi, în timp ce acesta lucra pasionat la un monument al lui Lenin în lut verde. Impresia pe care a produs-o această sculptură monumentală și modalitatea de modelare a volumelor l-a dominat îndelung pe viitorul sculptor. La acestea s-a adăugat și atmosfera excepțională din atelierul lui Lazăr Dubinovschi, Valentin Vârtosu cunoscându-i pe tinerii sculptori Serghei Dubinovschi, Valeriu Moșcov, Valeriu Rotari ș.a. Anii 1980-1981 au constituit de fapt perioada de apogeu a creației maestrului Lazăr Dubinovschi, care a fost mentorul-model pentru tânărul Valentin Vârtosu, care, fiind la anul II-IV al Colegiului de construcții, se dedică totalmente sculpturii, devenind atât de entuziasmat și de copleșit de această artă, încât atunci când purta în geantă sculele de lucrat în marmură, i se pare că toată lumea știe despre pasiunea lui.

Un întreg ciclu de portrete lucrate de Valentin Vârtosu este dedicat dinastiei Hâjdeu: Tadeu Ioan Hâjdeu (1769-1835), Alexandru Hâjdău (1811-1872), Boleslav Hâjdeu (1812-1886), Bogdan Petriceicu-Hasdeu (1838-1907) și Iulia Hasdeu (1869-1888). Această serie de portrete create în anii '90 ai secolului XX reprezintă o interpretare variată sub aspectul procedeelelor artistice și sub aspectul tratării formei. Dar, totuși, sculptorul Valentin Vârtosu nu glisează spre o tratare postmodernistă în adevăratul sens al cuvântului, astfel încât portretele dinastiei Hâjdeu sunt, în același timp, moderne, dar parcă păstrează și farmecul unor reprezentări ancestrale, venite de pe filele demult uitate ale istoriei. Expuse în grup la peste 30 de expoziții de sculptură, aceste portrete atrag atenția publicului întâi de toate prin mesajul lor evocator de cultură a neamului nostru românesc.

Ceva mai târziu, în creația lui Valentin Vârtosu apare *Portretul lui Anatol Vidrașcu* (1994, bronz, patinare, lemn). Cunoscutul editor este redat în manieră postmodernistă, pe chipul de un albastru intens sunt repartizate litere ale alfabetului latin, simbolizând consacrarea pleneră a portretizatului activității sale. De asemenea, sculptorul a lucrat și două portrete ale fiilor lui Anatol Vidrașcu, ambele create în 1996 în bronz. Pentru plastician a fost un prilej favorabil să studieze caracteristicile de vârstă ale copiilor – o problemă de creație incitantă, dar și deosebit de complicată. *Portretul lui Marinela Vidrașcu* (1996, bronz colorat în verde și galben) reprezintă o lucrare realizată în spirit postmodernist. În acest portret, culoarea este determinantă, creând o atmosferă eminentemente cordială, dar și surprinzătoare. La fel ca în alte cazuri, în acest caz, sculptorul Valentin Vârtosu obține efecte inedite prin textura și colorarea portretelor.

Printre primele lucrări ale sculptorului achiziționate de MNAM este și portretul *Mărțișor* (1988, bronz), care reprezintă un copil cu mărțișor la piept. Această imagine de o intimitate deosebită este realizată în plastica de dimensiuni mici. Fiind o reușită indubitabilă a tânărului pe atunci Valentin Vârtosu, imaginea lapidară, dar foarte apropiată fiecărui om, apare întrunind caracteristicile unei tratări generalizate. Desigur, sculptura din Republica Moldova a cunoscut mai multe reprezentări de chipuri de copii, dar acesta pare a fi cel mai mișcător prin faptul că pare a fi cel mai important prin redarea laturii psihologice. Mesajul imaginii este înduioșător.

Printre compozițiile cu portrete de copii, frecvente în creația sculptorului, este și *Portretul fiului sau După baie* (1987, bronz). Acest subiect urmărit adesea de sculptor în viața de familie, l-a inspirat să creeze acest chip gingaș, pe fața căruia au mai rămas stropi de apă după baie.

Așadar, studiile făcute de Valentin Vârtosu în atelierul marelui sculptor Lazăr Dubinovschi au condus spre o formare excepțională a tânărului plastician. Alături de gustul artistic rafinat și a înaltului stil a contribuit la apariția unor asemenea lucrări cum sunt *Cap (Angelica)* (1987, bronz), în care școala făcută se îmbină armonios cu tradițiile specifice sculpturii din anii '90 ai secolului XX. Școala realistă a constituit pentru sculptor baza de la care a pornit în universul creației plastice și pe care treptat și-a format propria viziune artistică. Sculptorul revine la acest chip creând *lucrarea Angelica - II* (1991, bronz, oțel, smalt, piatră de râu, ceramică, lemn, pânză, culoare), postmodernistă ca esență și tehnică de realizare.

Sculptorul Valentin Vârtosu vădește măiestrie în tehnica executării portretelor, însușind bazele reprezentării realiste, care se observă în *Portretul lui Ion Pușcaș* (anii '90 ai secolului XX, bronz, turnare). Printre lucrările preponderent realiste se numără și *Portretul unui medic* (1984, bronz), în care personajul este redat fidel, asemănarea portretistică fiind respectată întocmai.

În anii '80-'90, sculptorul se afla sub impresia lucrărilor lui Michelangelo Buonarroti. Nu avea o efigie a marelui sculptor, totuși a creat un relief, în care și-a propus să redea calitățile de luptător ale sculptorului rebel Michelangelo.

După ce a realizat lucrările *Autoportret* (1985, bronz) și *Portret-compoziție Mihai Eminescu* (2006, tehnică mixtă), a urmat o perioadă lungă când colegii săi îl considerau portretist. *Portretul lui Leonardo da Vinci* (1987, bronz, turnat) reprezintă un relief, conținând caracteristicile chipului celebrului artist, posibil inspirate de autoportretul acestuia, dar conținând și un nimb, asemeni personajelor sacre pe care le-a creat.

Datorită seriei de compoziții cu cactuși, care l-au făcut renumit, dar anticipând această serie, apar lucrările *Femeie-cactus* (1992, bronz, cupru, nichelină, piatră de râu) și *Mica Regină* (1993, bronz, sticlă, culoare), care întruchipează lumea fantastică a copilăriei, inventată de o fetiță, lume în care ea devine regină. Pătrunderea adâncă în psihologia copiilor îl caracterizează pe Valentin Vârtosu ca pe un artist matur deja.

În aceeași ordine de idei, *Portretul lui Chieko Sasaki* (1999, plastilină) reprezintă o continuare a liniei de lucrări cu cactuși, linie care l-a consacrat pe sculptor și i-a marcat stilul. Este un portret-compoziție, chipul acestei femei fiind redat în trei ipostaze. *Lucrarea* nu conține date anatomice, este un portret-concept, demn de mâna unui sculptor contemporan, ancorat în realizările sale la postmodernism.

Prezintă interes și o altă creație emanată de curentul postmodernist, și anume *Portretul lui Eugen Ionesco* (1990, gips, lemn). Pentru a realiza acest chip, sculptorul s-a documentat foarte bine și a citit tot ce a scris protagonistul. Astfel, portretul nu apare superficial, deși conține date portretistice sumare, este un portret-compoziție, în care sculptorul a reunit chipul în gips cu alte elemente sugestive care completează imaginea, creând o ambianță specifică operei scriitorului.

Portretul-compoziție este frecvent în creația lui Valentin Vârtosu. Ilustrativ în acest sens este și *lucrarea Filonov. Portret-formulă* (1989-1990, tehnică mixtă) [2]. Lipsit de detalii anatomice, fără urme de redare realistă, acest portret amintește tehnica și maniera de lucru a pictorului rus Pavel Filonov asupra tablourilor sale. Astfel, identificat portretistic prin filiera lăuntrică, acest portret-formulă este mai mult decât o redare exteriorizată, este o incursiune în stilistica operelor acestui pictor, care pornesc din interior, poate chiar și din subconștient. O asemenea redare este inedită pentru sculptura din Republica Moldova și îl plasează pe Valentin Vârtosu printre artiștii de talent autentic.

O lucrare inedită a sculptorului este și *Portretul faraonului* (nefinalizat, lucrat în anii '90). Valentin Vârtosu și-a propus o problemă complicată de creație: redarea fără înfrumusețări a chipului tipizat și generalizat al unui faraon. Evident, în căutările sale, el a pornit de la masca lui Tutankhamon, dar nu s-a limitat la reproducerea fidelă a acestui chip, care, de altfel, este idealizat, sculptorul și-a extins aria de căutare, cercetând și alte chipuri ale dinastiilor de faraoni, astfel ca să apară acest chip tipizat, pe care, însă, autorul îl consideră aflat încă în lucru. Cu toate acestea, când a fost etalat la o expoziție, a luat Premiul Fundației Soros-Moldova.

Este de remarcat și *Portretul lui Eugen Coșeriu* (2005, ceară), care a fost lucrat de Valentin Vârtosu în grup cu sculptorii Ion Zderciuc și Tudor Cataraga, în timp de câteva ședințe de modelare. Cei trei sculptori au creat și au perceput în mod diferit această personalitate notorie. Valentin Vârtosu a modelat chipul cu elemente de stilizare, mai mult în cheie postmodernistă. Dintre portretele dedicate unor personalități se evidențiază *Portretul lui Nicolae Costenco* (1988, bronz, fier), care se află în prezent la Muzeul Literaturii Române *Mihail Kogălniceanu* de la Casa Uniunii Scriitorilor din Chișinău; *Vasile Stroiescu* (1997, bronz), care îl reprezintă pe marele cărturar și filantrop român de origine basarabeană; *Portretul lui Ion Vătanu* (2003-2005, bronz, lemn, oțel, culoare, cărți), pentru care a luat Premiul *Moisei Gamburd* în 2002.

Recent Valentin Vârtosu a finalizat lucrarea *Dumitru Matcovschi*, un bust pentru satul de baștină al poetului, Vadul-Rașcov din raionul Șoldănești. Sculptorul a realizat placa comemorativă *Valeriu Cupcea*, la care a lucrat 3 ani. Este în lucru placa comemorativă *Leonida Lari*, care urmează a fi plasată pe casa în care a locuit poeta. Mai lucrează portretul *Magda Isanos* pentru o placă comemorativă, care va fi instalată la Chișinău. Se află în proces de realizare compoziția *Ion Creangă, te iubim!*, un mesaj emoționant adresat de români îndrăgितului scriitor.

Astfel, sculptorul Valentin Vârtosu se află mereu în proces de cunoaștere a modalităților de reprezentare în portret, în căutarea unor subiecte care l-ar putea inspira și îndemna să creeze ceva inedit, de maximă expresivitate. Creând portretele sale, el inițiază un dialog complicat și impresionant – „ca și cum Dumnezeu îți dăruiește, te alintă”, spune sculptorul.

REFERENCES

- [1] Marian, A.; *Sculptura din Republica Moldova. Secolul XX. Studiu de sinteză*, ISBN 978-9975-944-38-, Chișinău, 2007, p. 89.
- [2] Marian, A.; *Sculptura, În Republica Moldova. Ediție enciclopedică*, , ISBN 978-9975-9520-0-2, Chișinău, 2009, p. 499.